HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

שמשדלתו בדברים [א]לפיכך הקדים (א)הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני (ב)אמר ר' יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר [1]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אמר רבי יהושע בן לוי (ג)[ב]אסור לאדם שיהלך (ד)ארבע אמות בקומה זקופה שנא' [2]מלא כל הארץ כבודו רב הונא בריה דרב יהושע [ג]לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמר ליה [ד]הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך (ה)שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני רבי יהושע אמר לו כך אמר לו רבי [ה]נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין דרש (ו)עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב [3]יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה [4]אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר [5]כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות רבא אמר מהכא [6]ראש דברך אמת ולא סוף דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת [ז]בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם [י]צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו (ח)אמר רב יהודה אמר שמואל (ט)שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו [י]בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו (כ)לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ (ל)דאר"ח [ז]גדול מצווה ועושה (מ)ממי שאינו מצווה ועושה אמר רב יוסף מריש ה"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דהא לא מיפקידנא והא עבידנא השתא דשמיעתא להא דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן כי אתא רב דימי אמר [ח]פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה(נ) תני אבימי בריה דרבי אבהו [ט]יש מאכיל לאביו (ס)פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים ומביאו

משדלתו. מפתה אותו כדמתרגמינן וכי יפתה (שמות כב) ארי ישדל: **והארץ הדום רגלי.** והעובר בסתר אומר אין המקום כאן לפיכך הוא נסתר לומר אין יודע נמצא כדוחק רגליו ומקצרו (ע)לומר אין כאן: **מלא כל הארץ.** (פ)משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק: **אמר לו כך.** ר' יהושע השיב לו כדרך שהשיב לו ר' אליעזר: **נתגרשה.** שאין אמי חייבת בכבוד אבי מהו: **מבין ריסי עיניך.** שערות שבשורת כסוי העין אתה ניכר שהיית יתום ונשרו ריסי עיניך מן הבכי כדאמרי' [בסנהדרין] (ד' קד:) והיה רבן גמליאל שומע קולה ובוכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו: **שבן אלמנה אתה.** ולא צריך אתה למעשה אלא ללמוד באת ואני אומר לך שכבוד שניהם שוה עליך: **הטל להם מים בספל וקעקע.** קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו שעליו לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו בלשון שחוק: **חזרו והודו למאמרות הראשונות.** כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דברך אמת.** לא הוזקק הכתוב לומר ראש דברך אמת אלא לפי שהיו מרננים אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת: **בששים ריבוא שכר.** היה משתכר בה ששים ריבוא דינרי זהב: **תחת מראשותיו של אביו.** והוא ישן: **מה מי שאינו מצווה ועושה כך.** שילם לו הקב"ה שכרו: **הא דר' יהודה.** דאמר סומא פטור מן המצות בב"ק פרק החובל (דף פז.): **לא מיפקידנא.** שהיה סגי נהור: **יומא טבא לרבנן.** סעודה לתלמידים: **פעם אחת היה לבוש.** דמא בן נתינה: **סירקון.** לבוש שקורין ציינד"ר: **של זהב.** מרוקס (צ)חוטי זהב: **פסיוני.** עוף חשוב ושמן מין שליו שירד במדבר(ק): **וטורדו מן העולם.** שנענש עליו שמראה לו צרות עין על סעודתו: **ויש מטחינו בריחיים.** שהיא מלאכה קשה: ומביאו

(י)**כבד את ה' מהונך.** בירושלמי(ר) דורש מהונך כמו (ש)מחונך משמע שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו שבכבודו הוא אומר כבד את ה' מהונך דהיינו מחונך דמשמע ממה שחנך כלומר אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו והיכא דלית ליה חייב לחזר על הפתחים לזון את אביו ואת אמו(א): **כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה.** היינו דמאי כייף ליצריה וכדמוכח פרק (ב)קמא דחגיגה (דף טז.(ג)): **והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו.** בירושלמי(ד) יש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיברה: **גדול המצווה ועושה.** נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור[א] ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח: **דלא מפקידנא ועבידנא.** מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כדמוכח פרק מי שמתו[ב] (ברכות דף כ:) מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה (ה)צריכה[ג] דאי לאו הכי היכי שמח רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן[ד](ו): **ובאת אמו וקרעתו.** יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה: **יש מאכיל לאביו פסיוני.** פירוש עוף חשוב והיינו (ז)מין שליו שיש במדבר(ח): **וטורדו מן העולם.** פירוש שנענש עליו שמראה לו צר עין על סעודתו ויש מטחינו בריחים שהיא מלאכה קשה ומביאו לחיי העולם הבא שמכבדו בדברים טובים ונחומים ובגמרת ירושלמי (פאה פ"א) גרסינן מעשה בשניהם מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה אמר לו סבא סבא מאי איכפת לך עד דטחון ואכול כלומר לעוס ואכול כעין כלבים דמדשין ואוכלים א"כ הראהו שקשה עליו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחים ואב זקן היה לו ואתא ציווי לטוחנין פירוש מצות המלך בשביל אביו לבא לעבודת המלך א"ל בנו טחון ואני אלך תחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה אם לבזיונך טב לך ואם למלקי טב לך: איסתייעא

מסורת הש"ס

(א) [בכת"י: הכתוב. וכ"ה ברי"ף ורא"ש. וכן בהמשך], (ב) חגיגה טז., (ג) [ברכות מג: ע"ש], (ד) ["ארבע אמות" ליתא בכת"י, וכ"ל בטור סימן ב], (ה) כריתות כח., (ו) [בכת"י נוסף: רב. וברש"ל: רב עולא בר אבא], (ז) ע"ז כג:, (ח) [ע"ז כג:], (ט) [לקמן לב. ע"ש היטב], (י) [בכת"י נוסף: פעם אחת], (כ) [ע"ז כד. ע"ש], (ל) ב"ק לח. ודף פז. ע"ז ג., (מ) [בכת"י נוסף: יותר], (נ) [גירסת עין יעקב ונפל קורדקסין שלה והושיטו לה שלא תצטער], (ס) יומא עה: ב"ק נה., (ע) [ברש"י שבע"י: ומקצרן לומר אינו כאן], (פ) [ברש"י שברי"ף: כלומר שכינתו משתרבבת ויורדת למטה וכו', ע"ש עוד], (צ) [ברש"י שברי"ף ושבע"י: בחוטי], (ק) [עי' יומא עה ע"ב], (ר) [שייך לעיל], (ש) [דפרקין ה"ז (דף כ ע"ב)], (ת) בדפו"ר ובתוס' שבע"י: מחונך (וכן בהמשך הדיבור) ועי' מהרש"א, (א) [וע"ע תוס' לקמן לב. ד"ה אורו], (ב) [נ"ל שני], (ג) [ולקמן מ סוע"א. (מהרש"א. ובגמ' כת"י לקמן שם ליתא)], (ד) [דפרקין ה"ז (כ ע"א)], (ה) [ברכות לג ע"א, ע"ש], (ו) [ובתוס' דעירובין צו. ד"ה דילמא סבר כו' מבואר יותר ועמ"ש שם על הגליון], (ז) [במהרש"ל: חשוב ושמן מין], (ח) [כדאיתא ביומא עה:],

◆

גליון הש"ס

גמ' שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. עיין יבמות ה ע"ב תד"ה כולכם:

◆

מוסף רש"י

כאילו דוחק רגלי שכינה. אומר בלבו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי (חגיגה טז.). **ריסי עיניך.** שער שבבית העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות (סנהדרין קד:). **עד היכן כיבוד אב ואם.** כמה אדם מצווה להזהר בכבוד אב ואם (ע"ז כג:). **מה עשה עובד כוכבים.** וכ"ש ישראל שמצווה על כך (שם). **בששים ריבוא שכר.** ששים ריבוא דינר היו רוצין ליתן לו ריוח (שם כד.). **ולא ציערו.** להקיצו משנתו (שם).

◆

תום' ר"י הזקן

מבין ריסי. כלומר מתנועותיך ועניינך ניכר שפקח אתה, דבן אלמנה פקח הוא ברוב שטורח בפרנסתו. הטל. דרך שחוק השיב לו, כלומר כבוד שניהם שוה עליך. מי שאינו מצווה ועושה כך. שמשלם לו הקב"ה שכרו, ששכר גדול יש למצווה ועושה שהוא מפני שמצווה ומקבל מרות המצות עליו. פסיוני. פונדי"ש בלע"ז. [וטורדו]. שאומר לו בבזוי. ויש מטחינו ברחיים ומביאו. שאומר לו בלשון רכה.

עין משפט נר מצוה

שלא מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' א [ב]:

שלא ב ג מיי' פ"ה מהל' דעות הלכה ו ח טוש"ע א"ח סי' ב סעיף ו:

שלב ד ה מיי' פ"ו ממרים הל' יד סמג עשין קטז טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף יד:

שלג ו מיי' שם הל' ז וסמג שם טוש"ע שם סעיף ד:

שלד ז מיי' פ"א מהל' ת"ת הל' יג טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ו:

שלה ח מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ג:

שלו ט טוש"ע שם סעי' ד:

◆

תורה אור השלם

1. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ישעיהו סו א
2. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ישעיהו ו ג
3. יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ: תהלים קלח ד
4. אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: שמות כ ב
5. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: שמות כ יא
6. רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ: תהלים קיט קס

◆

לעזי רש"י

צינד"ר [צינדי"ר]. בד של משי.

◆

מוסף תוספות

א. וצריך לכוף את יצרו יותר. תוס' הרא"ש. ב. גבי נשים חייבות בקידוש דבר תורה. שם. ג. דהך דרשה [דלא תשא] אסמכתא בעלמא היא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כא.) ספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא יחזור ויקרא ולא אסרינן מספיקא משום לא תשא, הילכך כיון שמתכוונת לברכה אין כאן משום לא תשא. שם. ד. של כל המצות ומאה ברכות בכל יום. תוס' עירובין צו. ברכת ציצית ותפילין וכמה ברכות ואמרינן בפרק המניח האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דברכות. תוס' הרא"ש.

SHAS MOZNAIM